

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
DOI: 10.31455/asya.458887 / Number: 5, p. 103-110, Autumn 2018

TÜRK KİMLİĞİNİN TEMEL KAVRAMLARI Uygurllklararası Diyalogun Temeli Olarak Proto-İnanç Söylemi BASIC CONCEPTS OF TURKISH IDENTITY *Discourse of Proto-Faith as Foundation of Intercultural Dialogue*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.09.2018

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.09.2018

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2018

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Öz

Bu makalede, Türk milletinin ortak etnik kültürel alanının ve birliğinin temel esaslarını ve önemli özelliklerini tanımlayan eski Türk tarihi ve etnik-kültürel söyleminin eserleri ve sözlü efsaneleri analiz edilmektedir. Bu çalışmada yazar Türklerin eski tarihi, kültürü ve inançları ile ilgili yazılan araştırma eserleri inceleyerek, Türklerin tarih boyunca önemli jeostratejik topraklara sahip olması ile birlikte ilk monoteist din olarak kabul edilen Gök Tanrıçılığa sahip olduklarına vurgu yapmaktadır. Yazar, eski Türklerin inancı olan Gök Tanrıçılığın, Avrasya'nın uçsuz bucaksız coğrafyasında bazen dağınık şekilde de yaşayan ama yaşamını devamlı sürdüren eski Türklerin birleştirici unsuru ve kolektif bilincin önemli bir bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Karşılaştırma analize dayanarak, Türk etnik ve kültürel coğrafyada yaşayan halkların geleneksel özelliklerinin sağlam temellere (genetik hafızanın bütünlüğü ve devamlılığı, Türk birliğine aitliğinin bilinci, homojen yapının korunması, siyasi varlığının sürdürülmesi vs.) dayandığı sonucuna varılmaktadır. Bu temelde ise, genel Türk kültürünün modern gelişmiş bir model olarak canlandırılabilceği neticesi ortaya konulmaktadır. Bugünlerde hızla gelişen küreselleşme süreçleri her şeyi aynı standarda getirmeye zorlamakla birlikte farkındalıkları ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşmenin genişlemesine paralel olarak gelişen halk ve toplulukların etnik özellikleri ile müteakip etnik-kültürel kimliklerinin kaybolması tehdidine karşı halk ve milletlerin etnik, sosyal ve kültürel özellikleri ve bu özelliklerin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi doğrultusundaki araştırmaların derinleşmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Etnik-Kültürel Söylem, İnanç, Tanrı/Tengri, Kimlik

Abstract

In this article, old Turkish history and works of ethno-cultural discourse and oral legends that defines the common ethnic cultural area and the basic principles of the unity and important characteristics of the Turkish nation are analyzed. On the basis of comparative analysis, it is concluded that the traditional characteristics of the people living in the Turkish ethnic and cultural geography are based on solid foundations. On this basis, it is revealed that the general Turkish culture can be revived as a modern developed model. Towards the expansion of the processes of globalization and threatening of the disappearance of ethnic characteristics, the research in this subject needs to deepen.

Key Words: Turkic, Ethnic-Cultural Discourse, Faith, God / Tengri, Identity

Prof. Dr. Rüstem Canhoca
Ukrayna Bilimler Akademisi
Dünya Tarihi Enstitüsü, Kiev /
Ukrayna
tranzit02@ukr.net

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-000>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Canhoca, R. (2018). Türk Kimliğinin Temel Kavramları-Uygurllklararası Diyalogun Temeli Olarak Proto-İnanç Söylemi. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Number:5, Autumn, p. 103-110.

R. Guenon'un "Hz. İsa'nın Kalbi ve Kutsal Graal Efsanesi" (Guenon, 1997: 41) başlıklı metnini okuyunca, Altay dağlarından Balaton gölüne Büyük Bozkır'ın her yanına yayılan atlı konargöçer uygarlığın kalıntılarında olan balbalların semiyolojik anlamını çözdüm sanıyorum.

Bilindiği üzere bu taş heykellerin elinde hep (ama HEP) bir kâse vardır. Önemli bir nokta: kâse herhangi bir yana devrilmiş değil, taş üzerinde öylesine yontulmuş ki, dolu olduğu kesinlikle söylenebilir. Birçok folklor ve etnografi kaynaklarından anlaşıldığına göre, dolu bir kâse kalbin, yani hep devam eden yaşamın simgesidir. Dolayısıyla bu, ölmüş ataların kendi torun ve soydaşlarının yaşamında var olmayı (elbette farklı bir boyutta) sürdürmesidir.

Bu durum İskandinavlıların söz konusu simge-eseri göçebelere almış olduğu anlamına gelmez mi? Zira Pasifik'ten Atlantik'e kadar uzanan Avrasya coğrafyasının neredeyse tamamı farklı kültürlerin "temas alanı" durumundaydı.

Daha sonra Hıristiyanlığın doğuşu ve yayılma alanının genişlemesine bağlı olarak bu dayanıklı simge-göstergenin anlamsal kodlamasında bir değişiklik gerçekleşmişti ve "dolu kâse" Kurtarıcı İsa'nın kalbinin kutsal simgesine dönüşmüştü. R. Guenon'un kâse imgesini Eski Mısır uygarlığına bağlı bir hatıra olarak görmesi ve Mısırlı bilimcilere atıf yapması kâsenin simgesel özünü etkilememektedir. Ayrıca kaynaklarda İskandinavlıların Mısırlılarla doğrudan temaslarına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Elbette ki, bu makalenin amacı erken Hıristiyan simgeciliğinin anlam bilimsel ve gösterge bilimsel açılarından derinlemesine incelemek değildir. Amacımız gayet mütevazı olup, günümüzde uygarlıklar arası diyalogun niteliklerine yönelik yanıtlar verebilen kültürel kökene bir etken olarak dikkat çekmekten ibarettir.

Gerçekten de insan uygarlığının gelişim mantığı; uygarlıklar arası diyalogun verimliliğinin münazara ustalığına değil uygarlığın evrensel köklerinin tarihsel ve evrimsel gelişim sürecinde anlaşılmasına bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu düşünce, ileriye doğru iki adım atabilmemiz için geriye bir adım atarak, Avrasya anakarasının en eski dini inancı olan Gök Tanrıçılığın ana hatlarına göz gezdirmemizi gerekli ve mümkün kılmaktadır.

Resmi akademik tarzın, keza bayağı sosyolojizm ile dar sınırlı ampirizmin insanın gerçek yüzünü ve onun oluşturduğu toplumsal yapıyı görmemize engel oluşturduğunu, insan duygularının canlı dünyasını durağan dogmatik kalıplar ile sözde bilimsel algılar arasına hapsedtiğini birçok bilim adamı dile getirmektedir. Ama sorun sadece araştırma zemininin yetersizliği ya da yöntemsel yanlışlıkla ilgili olsaydı, araştırma enstrümanlarının değiştirilmesi yeterli olacaktı. Oysa Türkoloji alanında verilerin belli bir doğrultuda (Türlere ve onların Dünya Tarihi içindeki rollerine ilişkin kötü imaj oluşturulması yönünde) bilerek çarpıtılması olgusuyla karşı karşıyayız.

Değişik kaynaklar kullanarak ve Türklerle ilgili zaman zaman doğrudan, zaman zaman da dolaylı yollardan aktarılan bilgileri profesyonel sahtekârların uydurduğu kıyamet çağrışımlarından arındırarak, tarihsel olayların içeriğini evrensel kültürün geliştiği ortam olan geniş tarihsel-kültürel bağlam ile karşılaştırdığımızda bunun böyle olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Eski Romalılar: "Yenilenlere yazıklar olsun, onların tarihlerini galipler yazacaktır" ibaresiyle tam da bu durumu kastetmekteydiler.

Ama buna rağmen Türklerin örneğinde görüyoruz ki, onların tarihini mağluplar yazmıştır.

Bu noktada kesinlikle retorik olmayan bir soru belirmektedir: Türkler gerçekten de, Orta Asya'nın en eski etnik oluşumlarından birisi olarak daha M.Ö. 3. yüzyılda devlet kuran Hunların genetik ve manevi mirasçıları mı? Ve bu durum Türklerin Orta ve Ön Asya, keza Avrupa ve Kuzey Afrika zemininde yerli olmayıp dışarıdan (Doğu'dan) geldiğine ilişkin bilgilerle çelişmiyor mu?

Bu sorulara cevap verebilmek için ulaşabildiğimiz bazı kaynakları tekrar gözden geçirmemiz gerekir.

10. asırdan itibaren, Türk kavimleri Orta Asya bozkırlarından, Anadolu'ya, Avrupa'ya ve Güney Asya ile Orta Doğu ve kuzey Avrupa'ya yayılmıştır. Bu kavimlerin yaşadıkları kültürel ve dini hayatlarındaki farklılaşmalar ile eski kültürlerinden alıp sürdürdükleri benzerliklerin tespit edilmesi, Türk kimliğinin ve kültürünün ortak kodlarının belirlenmesi, değişim ve gelişim aşamalarının ortaya konulması bakımından çok önemlidir. Türk kimliğinin belirlenmesinde ise Türk adının ve kültürünün bilinmesinin önemi büyüktür (Özkul, 2015: 169-170).

Türk adı Çinlilerin bir bakıma aşırı dramatik ilişkiler içinde buldukları belli bir göçebe boylar grubunun adı olarak eski Çin kaynaklarında yoğun biçimde geçmektedir. Büyük Rus bilim adamı L. Gumilev'e göre Cengiz Han'ın tarih sahnesine çıkışından önce Orta Asya bozkırlarında Hun ve Göktürk devletlerinin yanı sıra onlar kadar ünlü olmayan birçok başka halklar da yaşamıştır (Gumilev, 1993:355). "Fakat Türk adı kaybolmadı, dahası Asya'nın yarısına yayılmıştı (Gumilev, 1993:355).

Etnik demografi uzmanı S. Bruk'a göre, Türk boyları Maverâünnehir ve Deşt-i Kıpçak bölgelerine milattan önceki son ve milattan hemen sonraki yüzyıllarda yayılmaya başlamışlardır. Örneğin Hunlar, Yedisu ve Aral bölgesine M.Ö. 1. yüzyılda gelmeye başladı, fakat bu süreç 6. yüzyıl ortaları itibarıyla yoğunlaştı ve bu dönemde Orta Asya topraklarının tamamı Göktürk Kağanlığına katılmıştı (Bruk, 1986:171).

İnsanları ortak bir kozmoloji ve dünya görüşü zemininde bir arada tutan etnik-kültürel birlikteliğin en uygun ifadesi yine kozmoloji ve dindir; başka bir deyişle korporatif oluşumlar halinde örgütlenen insanların yer aldıkları, kendilerini gerçekleştirebildikleri makro ve mikro kozmostur. Ortak kozmolojik görüşler, mit ve inanışlar, gelenek ve görenekler, evrensel çevrenin makro kozmosun benzer biçimde algılanmasını ve bu algıyı paylaşan kişilerin kendi toplumlarına ait kişileri söz konusu inanış, gelenek ve göreneklere paylaşımayanlardan ayırt etmelerini sağlamaktadır. Başka bir deyişle din, temel özellik ve niteliklerini belirleyen diğer özelliklerin yanı sıra, dağınık halde yaşayan insanların bir araya gelerek "halk" olmasını sağlayan kolektif "ben" duygusunu da içermektedir.

Yukarıda da açıkladığımız üzere eski Türkler Gök Tanrı (veya Tengri) dinine bağlıydı. Bu erken din düzeni Büyük İpek Yolu'nun ana arterlerinin geçtiği ve Avrasya coğrafyasının en önemli jeostratejik parçasını oluşturan Büyük Bozkır'ın tamamında hâkim konumdaydı.

Kaynakların verdiği bilgilere göre: "Tanrıçılık, Deşt-i Kıpçak topraklarında yaşayan ve Avrupa'da "Hun", "Barbar", "Got" olarak da tanınan Kıpçak Türklerinin dinidir. Tanrıçılık dini yaklaşık M.Ö. 5-7. yüzyıllarda oluşan Tengri-Han kültüne dayanmaktadır. Türk-Kıpçaklar Tengri Han'a bağlılıklarını Güneşin simgesi olan eşit uçlu haç (*aci*) işaretini dövme olarak alınlarına dövdürerek ifade etmekteydiler" (http://mirslovarei.com/content_rel/Tengrianstvo-754.html/).

Türk ulusunun mensupları bakımından Tanrıçılık kolektif bilincin önemli bir bileşenidir. Bu ulusun etno-psikolojik kalıplarının (L. Gumilev) değer ölçütlerini ve psikolojik-davranışsal niteliklerini belirleyen tarihsel-kültürel arketip (K. G. Yung) konumundadır. Bu düşünce, bu makalemizin konusuyla ilgili bir anahtar ve de anlam üretici etken konumundadır.

Rus bilim dünyasının üstatlarından Prof. Dr. N. K. Konrad: "Türk boylarının tarihi Asya'da, Altay bölgesinde başlar. Bu boylar 6. yüzyılda, Batılı tarihçilerce "Türk Kağanlığı" olarak adlandırılan kudretli bir boylar birliği kurdular" diyorlar. Söz konusu dönemde Türk devletinin toprakları doğuda Hingan dağlarından batıda Soğd ülkesine kadar uzanmaktaydı. Devletin başkenti Kuzeybatı Moğolistan'da Orkhon nehri kıyısındaydı. Ama çok sayıda boyun oluşturduğu bu devlet kısa bir süre sonra, Doğu ve Batı parçaları olarak fiilen ikiye ayrıldı. Aralarında zayıf bir bağ bulunan bu parçaların başında birer kağan vardı ve bu tarihten sonra Göktürk tarihi iki yönde gelişmeye başladı. Doğu Türklerinin tarihi Çin ile yakın bir komşuluk ve Çin tarihiyle sıkı temas ortamında gelişti. Henüz 6. yüzyılda, Türk kağanlığı ikiye ayrılmadan önce, Batı Türkleri Maverâünnehir'i, Deşt-i Kıpçak'ı ve İran'ı ele geçirdi, Bizans'la ilişkileri kurdu. Söz konusu dönemde Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan Büyük İpek Yolunda bu ülkeler üzerinden yoğun ticaret yapmaya başladılar.

Daha sonraki dönemde Türk devletlerini Maverâünnehir'de, Deşt-i Kıpçak'ta, keza Ön Asya'da, Hindistan'da ve Avrupa'da görüyoruz. "Eski Dünyanın hangi bölgeleri Türklere aittir? İmparatorluk sadece Asya'yla mı sınırlıydı? Ve genel olarak Türk halklarının tarihi Batı ve Doğu klişeleri içine hapsedilmeden anlatılabilir mi? diye bir soru soruyor N. İ. Konrad (Konrad, 1972:95-96).

Arkeoloji bilimi Proto-Türk ve Türk etnik-kültürel oluşumlarının yayılma alanını, yani Türk Eli'ni, Altay-Sayan dağlarından Balaton Gölü'ne kadar uzanan ve "Büyük Bozkır Kuşağı" diye bilinen mega-mekan olarak belirlemektedir. L. Gumilev'e göre "Türkler Pasifik'ten Akdeniz'e, Pekin'den Viyana'ya, Tunus ve Cezayir'e kadar uzanan topraklarda gerçekleşen üç bin yıllık tarihe sahip bir halktır" (Gumilev, 1991).

Özbek tarihçi R. Rahmanaliyev ise bu konuda: "Özellikle vurgulamak gerekir ki, fethedilen topraklarda çoğunlukla eşsiz bir yükseliş görünmekteydi; örneğin Tabğaçlar döneminde Çin'de, Selçuklular döneminde İran'da, Memlukler döneminde Mısır'da, Büyük Moğollar döneminde Hindistan'da olduğu gibi. Osmanlı İmparatorluğuna gelince, başlangıçta İslam'ın kılıcı sonrasında ise kalkını olan bu devlet Türklerin en büyük devletlerinden birisidir" (Rahmanaliyev, 2002:3) biçiminde bir

yorum yapmaktadır. “Yayıma sürecinde Türkler dünyayı yeni bir uygarlık düzeyine (demir çağı) taşıdılar; at (ki bir savaş birimi olacak düzeyde eğitilmişti), yakın dövüş için düz kılıçlara göre daha etkili bir silah olan eğri kılıç, kalabalık ama hafif süvari birlikleri, atlı ve yaya dövüşüne uygun giysiler ve daha neler, neler” (Rahmanaliyev, 2002:7).

Uzakdoğu istikametinde ise Kurul adalarının adları arasından kesinlikle Türk kökenli olan bazıları (örneğin, Kunaşir veya İturup) burada anımsamak gerekir. Bunlar Türk Eli'nin doğu sınırlarını belirleyen mıntikalardır.

Çağımızın önemli isimlerinden birine göre, Türk tarihi, Türk ruhunun bir ürünüdür; bilim, kültür, politika alanlarında bölgesel ve evrensel çapta gelişim sürecini belirleyen birçok büyük buluşa hayat vermiştir (Rahmanaliyev, 2002:11-12). Çevre halkların algısında olumsuz yönde algılanan “vahşi” ve acımasız savaşçılar, zaman içinde farklı biçimlerde algılanmaya başladılar. 6. Yüzyıl Sui hanedanı zamanında Türkler “fırtına ve yıldırım gibi gürleyen” at binme ve ok atma sanatlarında ustalıkları ile tanımlanıyorlarsa; sonraki, yaklaşık 8. Yy. sonuna kadar süren Türk kağanlıkları döneminde, Türk kültürü komşu halkları ve özellikle de Çinlilerin kültürünü önemli ölçüde etkilemeye başlayan bir kültür olarak bilinmektedir. Bilindiği üzere, bu dönemde Türk giysi ve davranış alışkanlıkları Çin üst sınıflarının ilgisini çekmeye başladı ve böylece Türk olan her şey moda olmuştur. Tür giysileri, özellikle pantolon, sol tarafa iliklenen ve kayış kemerle kuşatılan yakalı renkli kaftanlar Tang döneminde üst sınıfların olağan giysileri haline geldi. Türk yemekleri yaygınlaştı. Türk müziği Çin imparator sarayında icra edilir oldu (Rahmanaliyev, 2002:4). 9. yüzyıla gelindiğinde İslam dünyasında Türklerin felsefe, tarih, doğa ve matematik bilimleri, tıp, mimarlık alanlarında başarıları, Türk egemenliği altındaki hakların kültürel gelişimine etkileri artık açıkça görülmekteydi.

Elbette bunlar Türklerle ilgili söylenebileceklerin sadece asgari bir bölümüdür, zira Türk tarihi, gelenekleri ve kültürüne dair bilgiler değişik kaynaklarda dağınık durumda olup, tamamının derlenmesi ve analiz edilmesi gerekir. Türklerin yayılma alanını sadece coğrafi ve jeopolitik değil, bunun yanı sıra kozmoloji boyutu ve kavramları çerçevesinde gözden geçirecek olursak, Avrasya coğrafyasının bu bölümünde büyük dünya dinlerinin (Musevilik, Hıristiyanlık, İslam ve Budizm'in) kabulünden önce Türklerin kendi eski dini olan Tanrıculığı yaşadıklarını görürüz. Mancu, Çin, Arap, İran kaynakları, keza günümüze kadar korunmuş olan 6-8. Yüzyıllara ait eski Türk yazılı anıtları da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Birçok araştırmacıya göre, evrensel Yaratıcı inancına dayanan ve yaklaşık M.Ö. 2. bin yıl ile 1. bin yıl başlarında biçimlenen Tanrıculuk insanlık tarihinin ilk monoteist dinidir.

Tanrı/Tengri kültü, sürekli bulunduğu yer olan gökyüzüyle özdeşleştirilen göksel yaratıcıya yönelik bir kültürdür. Kıpçaklar onu Tengri, Altaylılar Tengri/Tengeri, Anadolu Türkleri Tanrı, Saha/Yakutlar Tangara, Kumıklar Tengiri, Karaçay-Balkarlar Teyri, Moğollar Tenger, Çuvaşlar Tura olarak adlandırmaktadırlar. Bu etnik kültürel geleneklerin hepsinde (ekonomik ve sosyokültürel koşulların farklı olmasına rağmen) hep müşahhas olmayan erkek Tanrı-Baba söz konusudur. Tanrı Han evrensel çapta olup, tektir, hayır kaynağıdır, her şeyi bilendir ve adildir. İnsanların, halkların ve ülkelerin kaderine hükmeder. Dünyanın yaratıcısıdır ve bizzat kendisi dünyadır. Evrendeki her şey, bu arada gökyüzü sakinleri, ruhlar ve elbette insanlar ona tabidir.

Günümüzde Tanrıculığın özüne ilişkin sağlıklı bilgiler külliyatı ve nesnel bilimsel metodolojiye dayalı incelemeler henüz yeterince yapılmamış olsa da, bazı araştırmacılar bu öğretinin kendi ontolojisi, kozmolojisi ve mitolojisi olan bütüncül bir sistem olduğunu ifade etmektedirler. Bazı araştırmacılar Tanrıculığı, “aydın” İslam'dan Tibet'e uzanan bir köprü ya da başka bir deyişle halk Budizm'inin yeni bir çeşidi olarak tanımlamaktadır. Gerçi, bize göre bu tezin bilimsel altyapısı çok zayıftır (Rahmanaliyev, 2002:4).

Tanrıculığın maddi temeli evrenin üç katmana ayrılmasına dayandırılmıştır; Yukarı (Gök), Orta (Yeryüzü) ve Aşağı (Yeraltı). Bu katmanları Evrenin görünen ve görünmeyen yönleri olarak algılanmaktaydı. Tanrıculuktan bahsederken şair Oljas Süleymenov'un “Az i Ya” başlıklı tarihsel dilbilimsel çalışmasından uzun bir alıntı yapmak istiyorum: “Her şey dönüyor, her şey aslına dönüyor. Okyanusta daireler çizen balık dönüp dolaşıp nehrin sularına giriyor... Daracık derelerin taşları arasında can vermek için. Nehirlerin suları kaynayıp köpürür, sessiz çığ ve de gürleyen sağanak yağmur olarak geri döner. Güneş ısıtır ve kara topraklarını yeşillikler kaplar. Yazın şafak söker, sonbaharda kızıla sarıya bürünür her taraf ve kışın kar altında uyur.

1. Doğadaki bu döngüyü sadece sen mi fark ettin? Senin deden daha iyi gözlemciydi, o doğanın içinde yaşıyordu, ona bağımlıydı ve onun işaretlerini anlayarak memnun etmeye çalışıyordu. Kendisini de bu döngüye katmıştı. Yaşadığı sürece yeşile bürünüyor, giderken kızıl sarı giyiniyordu.

2. “Ölüm bir uykudur” demişler. Biz demedik, doğanın ölümünü gözlemleyerek defin gelenekleri oluşturan ilk materyalistler demiş. İnsan doğanın evladıdır ve doğanın diğer evlatlarına benzemeye çalışıyordu. Ölümsüzlük arayışları onu kurtarıcı bir düşünceye ulaştırdı; ölüm bir uykudur. Yaşlılık sonbahardır. Bozkır faresi yuvasını erzakla doldurarak kış uykusuna dalar. Eskiçağda insanoğlu kışın bu yuvayı kazıyarak açtığı zaman, erzak dolu yeraltındaki yatağında kıvrılıp yatan fareyi görürdü. Zamanı gelince de güneş ısıtınca zayıflamış, uykulu ama capcanlı fare dışarı çıkıyordu.

3. Ama dünya düalisttir. Çiftelik kuralı çok erken fark edilmişti. İnsanlık ana ve babalar olarak sınıflandırılmıştı. Dorukların aşağılarda çukurları vardı. Işık karanlığın karşıtıydı. Toprağı ilahlaştıran insan Gök (Yerin karşıtı) kavramını geliştirdi. Düşüncedeki bu devrim defin ritüellerine yansdı (Suleymenov, 1975:271-273).

Tanrıculığın bazı doktrinleri şöyledir: “İnsan topluluklarında uşak-efendi, üst sınıf-alt sınıf ayrışımı çok erken başladı. Birileri Yerin, birileri de Göğün oğlu olarak adlandırıldı. ...Siyah kafalı insan yaşlanınca saçları beyazlaşır ve böylece kendisi gök evlatlarına yaklaşmış oluyordu. İşte Yaşlılar kültü.” Bu tez Sümer-Akat tarihi araştırmacılarınca da doğrulanmaktadır. Onlara göre eski Mezopotamya’da toplum Gök ve Yer oğulları olarak ikiye ayrılmış durumdaydı; halkın bütünü ise “siyah kafalılar” olarak adlandırılmaktaydı. Değişik kökenden gelen insanlar değişik ayınlar uygulanarak defnedilmekteydi. Yer oğulları fareler gibi bir delikteki yuvaya gömülüyordu (kıvrılma durumu, okra, tahıl; onların matem rengi koyu kızıl-sarı renkti). Gök oğulları ise batan Güneşe benziyordu. Onların matem rengi siyahtı” (Suleymenov, 1975:277).

Ortaya bir soru çıkmaktadır: Tanrıculığın temel fikrini daha sonraki dinlerden farklı kılan neydi? Yanıt: gerçekten bireysel olarak dirilme, aynı insan görünümünde yeryüzündeki yaşamın yeniden devam edebilmesi inancı. “Uyku içinden geçerek gider ve günün birinde uyanırsın: 1) fare ve ot gibi (eğer Yer oğluyun); 2) güneş gibi (eğer Gök oğluyun).

Suleymenov Türklerin eski dinini anlatırken Tanrıculığı/Göktanrıculığın özünü bir inanç sistemi olarak tanımlamaktadır. Hıristiyanlık, İslam, Musevilik gibi dinlerde ölümsüzlük kavramı, ruhun ölümsüzlüğü düşüncesine dönüşmüş, fakat en eski din olan Tanrıculukta insanın ölümsüzlüğü doğadaki döngüsellik olarak yorumlanmıştır; mevsimlerin değişimi üzerinden yenilenme gerçekleşmektedir.

Tanrıculukta ölüm uzun süren uyku/koma durumu olarak değerlendirilmekte ve uyuyan/ölen kişinin bir gün uyanacağına/dirileceğine inanılmaktadır. Bu nedenle, kişinin ilerideki yaşamında gerek olabilecek nesnelere (şarap veya diğer içkilerle dolu kâse veya sürahi, silah, kişisel eşyalar) mezara konurdu. Bazen daha acımasız yöntemlere başvurulmuş ölen reisle bir arada onun köleleri, eşleri, at ve köpekleri de öldürülerek gömülüyordu.

Ortaçağ’da bile bu gelenek bazı bölgelerde sürdürülmekteydi. Ünlü gezgin Marco Polo da gezi notlarında bu konuya değinmiştir. Bu gelenek Tanrıculuğa dayanmaktadır ve Doğu Kazakistan’da arkeolog Samaşev’in elde ettiği bulgular bunu kanıtlamaktadır.

Tek Tanrılı bir inanç sistemi olarak kökleri M.Ö. 5.-4. bin yıllara dayanan Tanrıculuk Türklerin ve Moğolların tamamı tarafından benimsenmişti. Tanrıculuk/Göktanrıculuk insanın evren, doğal ortam ve güçlere ilişkin erken kozmolojik, dinsel ve mitolojik görüşlerini yansıtan halk inanışları temelinde doğal biçimde ortaya çıkmış bir inanç sistemidir. İnsan doğanın bilinçli bir varlığıdır, doğal ortamda yaşar, ona uyum sağlar, gerektiğinde bu ortama direnir ve her şeye rağmen bir parça olarak bütüne bağımlıdır. Organik ve inorganik yaşamın bir arada yaşama zemini olarak çevreyle ve doğayla insanın sıkı ama hiyerarşik olmayan ilişki yapısı bu dinin özgün ve karakteristik çizgisidir. Tanrıculuk doğanın canlandırılması ve ata ruhlarına (*aruah*) saygı temelinde biçimlenmiştir.

Türkler ve Moğollar çevre olay ve nesnelere, anlaşılabilir karşısında korku duyduklarından değil, zaman zaman doğaya karşı sergiledikleri sınırsız kızgınlığa rağmen genelde müşfik ve cömert olduğu için doğaya saygıları yüzünden taparlardı. Onlar doğayı canlı varlık olarak görüyorlardı. Tanrıculuk Türklerle doğayı hissetmek, onunla uyum içinde yaşamak, doğada görülen değişimleri yaşamın doğal akışı olarak değerlendirmek ve kendilerini de doğanın bir parçası kabul edebilmek bilgi ve becerisini kazandırdı.

Evrende her şey birbiriyle bağlantılıdır... Türkler tüm canlı varlıklara ve doğaya kutsal anlamlar taşıyan bir çeşit üst olgu olarak bakmaktaydılar.

Tanrıcılık araştırmacılarına göre bu öğreti 12.-13. yüzyıllarda kendine özgü kozmoloji (karşılıklı iletişim imkânını haiz üç katmanlı dünya), mitoloji ve demonoloji (atalar ruhları ile doğa ruhlarının ayrıştırılması) yapısına sahip gelişmiş bir tek tanrı inancına dönüştü (Suleymenov, 1975:277). Örgütsel yapısı itibarıyla (her türlü aracılığı üstlenen kurumsal yapılar Tanrıcılıkta yoktur) bu inanç sistemi Budizm, İslam ve Hıristiyanlıktan önemli ölçüde farklıdır.

Bu durum söz konusu dinlerin temsilcileri arasında iletişimi zorlaştırmaktadır, zira herkes kendi dinini gerçeğin ta kendisi olarak görmekte olup, dünyanın ve doğanın bir bütün olduğunu kabul etmez ve sürekli çatışma halinde olmayı tercih eder. Kurumsallaşmış dünya dinleriyle karşılaştıracak olursak, Tanrıcılığın onlara göre konumu bütünüün parçaya göre konumu gibidir. Tanrıcılıkta tek tanrı inancı, ata ruhlarına tapma, panteizm (doğa ruhlarına tapma), büyü, şamanlık ve hatta totemizm öğeleri organik bir bütün oluşturmuş durumdadır. İlahiyatçı araştırmacıların da ifade ettiği üzere Tanrıcılığın yakın olduğu tek dinsel yapı Japon ulusal dini Şintoizm'dir.

Tanrıcılığın maddi temeli evrenin üç katmana ayrılmasına dayandırılmıştır: Üst (Gök), Orta (Yeryüzü) ve Alt (Yeraltı).Gök katmanı ya da Gök Dünyası üç, dokuz veya daha fazla yatay katmandan oluşup, hepsi de bu veya başka bir tanrının bulunduğu mekândır. En üst katmanda Büyük Gök Ruhu – Tengri bulunuyordu. İnsanlara karşı iyi niyetli olan aydınlık tanrılar ve ruhlar da Gök katmanında bulunurlar. Onlar hepsi atlıdır ve bu yüzden kendilerine at kurban ediliyordu. Gözle görülebilir gökyüzünde Güneş, Ay, Yıldızlar ve Gökkuşuğı yer almaktadır.

Orta Dünya (Yeryüzü) doğa tanrıları ile doğa ruhlarının mekânıdır; dağların, ormanların, suların, dağ geçitlerinin, pınarların, öteki doğa nesnelerinin, keza ölmüş şamanların ruhları da burada bulunmaktadır. Onlar görülebilen dünyayı yönetmekte olup, insanlara daha yakındırlar. Koruyucu ruhların sürekli buldukları yerler insan ve doğa dünyalarının sınırındır; insanın ekonomik faaliyetler gereği müdahalede bulunduğu bölgedir. Yeryüzünün ova kısmı ya da bozkırlar ile vadiler insanlara ait mekânlardır, yukarıda ve aşağıda bulunan bölgeler ise ruhlarla meskündür. Buralarda sadece misafir olarak bulunabilen insanlar belli bir "ikramda bulunduktan" veya basit bir kurban sunduktan sonra bölgeye girebilirlerdi. İnsanlarla bölgesel koruyucu ruhlar arasındaki ilişkiler bir çeşit ortaklık ilişkisiydi; fakat insanların bu ruhlara çoğu zaman saygılı davranmaları, onları büyük akrabaları veya kutsal bildikleri ataları olarak görmelerinden kaynaklanırdı. Dağların, ormanların ve suların en önemli koruyucu ruhlarına yönelik olarak Türkler toplu kurban törenleri düzenlerlerdi. Toplumsal ekonomik refah ve düzenin onlara bağlı olduğu düşünülürdü. Gözle görülen Orta Dünya'yı eski Türkler hem canlı hem de cansız boyutlarıyla algılamaktaydılar. Burası insanlar için (özellikle kendi doğdukları ve yaşadıkları bölgelerde) algılama ve işleme bakımından en uygun mekândı.

Aşağıdaki, görünmeyen Yeraltı Dünyası, başta kudretli Erlik Han'ın olmak üzere kötü güçlerin egemen olduğu bölgedir. O da bir zamanlar çok katmanlıydı ama sınırı vardı; Orta Dünyadaki (yeryüzündeki) ömrü sona eren kişilerin yaşadığı yerdı. Yeraltı Dünyasının özelliği, Orta Dünyanın tam tersi olması ve yeryüzündekilerden farklı kokularıdır. Yeraltı dünyasının görülebilen bir yapısı ve sınırları vardı; her türlü çukur ve delik Yeraltı dünyasının birer girişı olabilirdi. İnsan vücudunun alt kısımlarının tüm işlevsel özellikleri olduğu gibi "aşağı"ya da atfedilmekteydi.

Eski Türklerin bir bütün olarak dünya görüşünde evren, katmanlar olarak sayısal tanımlamalarla sınırlı kalmadan ve sadece simgeler toplamı olarak değil, sürekli bir hareket, değişim, devinim olarak duygusal temelde yaşanmaktadır. Dünyanın temel işlevi yaşamın sürekliliği, onun sürekli yenilenmesi olarak tanımlanmaktadır ve dünyanın bir parçası olan insanın da çıkarları aynı yöndedir. Doğa ritimleri (mevsim değişimleri, gök cisimlerinin hareketi vb.) ile uyum içinde bulunan ve insanların hayvancılık faaliyetleri, ibadetleri, atalar kültü ile bağlantılı tüm ayini tören, bayram gibi etkinlikler doğrudan ya da dolaylı olarak yaşam süresinin uzatılmasıyla ilişkilidir (Bezertinov, 2000:8).

Tanrıcılığın gnoseoloji ve ontolojisine, özellikle de sosyal-hukuki hiyerarşı ve siyasal yapı, etik, kişiler arası ilişkiler, keza toplumsal değer yargılarını belirleyen estetik ve aksiyoloji bağlamında derinlemesine girmeden şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Göktanrıci evren tasarımı ve uzantısı olan etik ve estetik kavramları, derinliği ve kapsamı bakımından Museviliğın, Hıristiyanlığın, İslam'ın ve Budizm'in temel kabullerini kendi genel yapısının birer fragmanı olarak algılamıştır.

Bu yüzden ki Türk Eli bu dinlerin vaazlarını, Tanrıcılığın özüne ve yapı oluşturucu doktrinlerine ters düşmeyen görüşlerdir diye olumlu karşılamış, hatta onları Tanrıcılığın birer parçası olarak kabul etmiştir. Sadece kabul etmekle de değil, Museviliğın, Hıristiyanlığın, İslam ve Budizm'in temel yaklaşımlarını kendi kabullerinin kurumsallaşmış fragmanları olarak bünyesinde eritmiştir.

Eski Türk toplulukların başlıca dinleri baskı görmeden kendilerinin kabul etmeleri bunun en önemli kanıtıdır. Tuvalılar resmi olarak Budizm'in Lamaist mezhebini, Saha-Yakut, Altay, Çuvaş ve Gagavuz Türkleri Hristiyanlığı, Karaylar Museviliği, geriye kalan Türk topluluklar da İslam'ı (Sunni ve Şii mezhepleri olarak) kabul etmişler. Bununla beraber Türk birliği duygusu yeterince etkin bir yönlendirici mekanizmadır; bunun sayesinde Türk Eli'nin temsilcileri farklı dinsel mezheplere ait olsalar da kendilerinin koşulsuz etnik kimliklerini net biçimde hissetmektedirler.

Tanrıcılığın yankılarını Avrasya halklarının Hristiyanlık ve İslam öncesi mitolojilerinde ve coğrafi nesnelere adlarında bulabiliyoruz. Bulgar inançlarındaki Tangra veya Kazakistan-Çin sınırı yakınlarındaki Han Tengri (Tanrıdağı) ilk akla gelen örneklerdir.

Bununla beraber Büyük Bozkır'da insanın canlı olan dünya ile bir arada yaşama gerçeğiyle bağlantılı dünya algısının ve de etnik dünya görüşünün özellikleri sayesinde Tanrıcılık mirası temelinde İslam'ın Türk modeli oluşmuştu. Bir örnek verecek olursak, her dinin teolojisinde önemli yere sahip "ruh" kavramı Tanrıcılıkta farklı ve özgün bir niteliğe haizdi ve nitelik İslam'da "can" kavramına atfedilenlerden çok farklıydı (Religii Mira, 1996:214). Objektif olarak başlangıçta Türkçeye aktarımlarda büyük zorluklara neden olsa da sonuçta İslam kültürü için yeni olan bu okuma yaşam ve ölümle ilgili geleneksel Türk inançlarını yansıtmaktaydı.

Tanrıcılığın etik ilkeleri (Traditsionnoe Mirovozzrenie Tyurkov Yujnoy Sibiri, 1988):

1. Unutma, sen eski ve asil bir ulusun çocuğusun ve bu yüzden aşağılık davranışlarda bulunma hakkın yok.
2. Parçası olduğun soyun ve ülkenin tarihini öğren; bu bilgi senin moralini iyileştirecek, ruhunu yüceltecek, zor anlarda sana güç verecek.
3. Mensup olduğun ulusun dilini, geleneklerini ve sanatını bilmediğin sürece kendini insandan sayma.
4. Büyük atalarına layık olabilmek için manevi ve fiziksel yönlerden kendini sürekli geliştir, sağlığını pekiştir.
5. Soyağacını ilk atadan başlayarak öğren ve aklında tut. Büyüklere, özellikle de sana hayat vermiş olan kendi ebeveynine saygı göster.
6. Bir gerçeği unutma; insanın büyüklüğü hiçbir zaman servetiyle ölçülmez, yiğitçe duruşu ve vatan için harcadığı emekle ölçülür.
7. Unutma, yaptığı iyi veya kötü her şey yüze katlanarak geri dönecek.
8. Sohbet ortamında az konuş çok dinle, kendini övme. İnsanlar arasında senden daha güçlü ve akıllı çok kişi var.
9. Kavga ve skandala uzak dur. Aptalla tartışarak daha da aptal olursun, akıllı kişileri ise sadece dinlemek bile yararlıdır.
10. "Onun nesi benden daha iyi?" gibi düşüncelerden uzak dur, onlar VATANI çok kez yıktı; eğer gerçek yurtsever isen bunu işlemlerle kanıtla.
11. Yeme içmede ölçülü ol. Ziyafetler ve ölü aşları oburluk için vesile değil.
12. Eşini seçerken sadece bedensel güzelliğe bakma, akıl ve namusuna bak, ailesinin ve soyunun geleneklerine bak.
13. Sonraki kuşakları düşünmek ve çocuklarda güçlü bir ruh terbiye etmek herkesin kutsal görevidir.
14. Kimsenin ulusuna ve dinsel duygularına hakaret etme. Her ulus Tanrı'nın armağanıdır.
15. Her zaman onurun için yaşa. Açlık, soğuk, korku... Senin ruhunu sarsmasın.

SONUÇ

İnsanın Zaman ve Mekân boyutlarında varoluş sürecinde genetik hafızanın bütünlüğü ve devamlılığı, Tanrıcılığın kozmogonik ve ontolojik ilkelerinin etkisiyle biçimlenen Evren tasarımının bir gerçekliği olup, kendini doğuş itibarıyla tarihsel ve kültürel olarak Türk birliğine aitliğini hisseden kişiler için "kimlik kodu" işlevini yerine getirmiştir. Bu temel gerçeğin Türk birliği mensuplarına kazandırdığı özgün çizgiler ve nitelikler onları bir mega-birlik olan Türk Eli çatısı altında bir araya getirebiliyor. Burada temas ettiğimiz tezler bir tarihsel-kültürel bütünlük olan Türk Eli'ni yeterince dayanıklı bir homojen yapı olarak değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Bu yapının bütünlüğü kapsamında bilinçaltı genetik katmanlar canlanmakta, kaderin cilvesi sonucu bu dünyaya Türk olarak gelenleri olması

gereken kişilere dönüştürmekte, keza onların kendi tarihsel soyağaçlarını daha büyük “evrensel tarihsel zaman” ile uyumlu hale getirebilmelerini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Bezertinov, Rafael Nurudinoviç (2000). *Tengriyanstvo – Religiya Türkov i Mongolov*, Naberejnie Çelnı: Ayaz
- Bruk, Solomin İlyiç (1986). *Naselenie Mira. Etnodemografiçeskiy Spravoçnik*, Moskva
- Guenon, Rene (1997). *Simvolı Svyaşennoy Nauki*, Moskva
- Gumilev, Lev (1991). *Tısyaçeletie Vokrug Kaspiya*, Baku
- Gumilev, Lev (1993). *Etnogenez i Biyosfera Zemli*, Moskva
- Konrad, Nikolay İyosifoviç (1972). *Zapad i Vostok*, Moskva
- Neru, Djavaharlal (1989). *Otkritie İndii*, 1.Kniga, Moskva
- Özkul, Osman (2015). *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt:4, Yıl:4, Sayı:8, s.166-185.
- Rahmanaliyev, Rustan (2002). *İmperiya Türkov: Türkskie Narodu v Mirovoy İstorii s X v. do n.e. po XX v. n.e.*, Moskva
- Religii Mira* (1996). Ansiklopedi, Tom (cilt):6, Bölüm:1, Moskva
- Suleymenov, Oljas (1975). *Az i Ya*, Almatı.
- “Traditsiyonnoe Mirovozzrenie Tyurkov Yujnoy Sibiri” (1988), *SSSR Bilimler Akademisi Sibiry Şubesi*, Novosibirsk.